

STRUČNI RAD

SOCIJALNO UKLJUČIVANJE MLADIH S TEŠKOĆAMA KROZ PROVOĐENJE MENTORSKOG PROGRAMA

SOCIAL INCLUSION OF YOUTH WITH DISABILITIES THROUGH THE IMPLEMENTATION OF A MENTORING PROGRAM

Barbara Fistic*¹, Petra Štimac²

¹ Osnovna škola Fran Franković, produženi stručni postupak za učenike s poremećajem u ponašanju, Rijeka, Hrvatska

² Osnovna škola Fran Franković, produženi stručni postupak za učenike s poremećajem u ponašanju, Rijeka, Hrvatska

*Autor za korespondenciju:

bara.fistic@gmail.com, Osnovna škola Fran Franković, posebni razredni odjel, I. Žorža 17a, 51000, Rijeka, Hrvatska

SAŽETAK

U našem petnaestogodišnjem socijalno-pedagoškom radu u posebnim razrednim odjelima u OŠ Fran Franković u Rijeci s učenicima s teškoćama, uočile smo određene prepreke s kojima se oni u svojem odrastanju susreću. Po završetku školovanja u redovitim srednjim školama oni većinom ostaju nezaposleni, kod kuće su, manje izlaze te su socijalno izoliraniji i prepušteni na brigu svojim obiteljima. Njihovim uključivanjem u mentorski program pomoglo im se da premoste ili barem ublaže navedene teškoće. Nakon trogodišnjeg sudjelovanja u mentorskom programu „Priatelji“ bivaju zadovoljniji. Više su uključeni u društvo i lokalnu zajednicu nego ranije. Potrebno je i dalje raditi na promoviranju i razvijanju mentorskih programa za osobe s teškoćama u svrhu njihova zapošljavanja i učinkovitijeg te kvalitetnijeg provođenja slobodnog vremena.

Cljučne riječi: mentorski program, socijalno uključivanje, aktivnosti

ABSTRACT

In the fifteen years of our social-pedagogical work in special education classes at Fran Franković Elementary School Rijeka with students with learning difficulties, we have identified certain obstacles they encounter in their development. After finishing their education in regular high schools, they mostly remain unemployed, spend more time at home, go out less, and become more socially isolated, relying on their families for care. Their involvement in the mentoring program has helped them bridge or at least alleviate these challenges. After three years of participating in the “Friends” mentoring program, they feel more satisfied and integrated into society and the local community than before. It is essential to continue promoting and developing mentoring programs for individuals with difficulties to enhance their employment opportunities and to ensure more meaningful and higher-quality leisure time.

Keywords: mentoring program; social inclusion; activities.

UVOD

Djeca i mladi s teškoćama, unatoč velikom trudu obitelji, društva, učitelja i pojedinaca, često su usamljeni, što ukazuje na njihovu društvenu isključenost. Dok su u obrazovnom sustavu svakodnevno pohađaju školu te su više ili manje uključeni u razne aktivnosti, ovisno o senzibiliziranosti škole i učenika za djecu s teškoćama. Po završetku školovanja, ako lokalna zajednica i društvene institucije ne organiziraju slobodno vrijeme za njih, bivaju potpuno prepušteni brizi roditelja, tj. obitelji. Za njih ne postoji ‘mjesto ili zajednica’ kojoj pripadaju, a bez koje teško upoznaju nove ljude i sklapaju prijateljstva. Upravo skupina djece i mladih s teškoćama koji pohađaju redovite škole (prema prilagođenim ili individualiziranim obrazovnim programima) ostaju često u vakuumu: s jedne strane završavaju redovito školovanje, a s druge strane zbog svojih teškoća i nedostatka potpore teško se prilagođavaju izazovima uključivanja u društvo i tržištu rada. Kroz suradnju s HZZ-om Rijeka zaključili smo da se naši bivši učenici vode kao „teško zapošljiva skupina“, odnosno, gotovo nitko od njih se nije zaposlio.

Mentorski programi pokazali su se kao vrlo uspješni programi kojima se osobe osposobljavaju za uključivanje u društvo, omogućavaju učenje socijalnih vještina i osamostaljivanje (1). Nakon petnaestogodišnjeg rada u posebnim razrednim odjelima u OŠ Fran Franković Rijeka uvidjele smo potrebu za pružanjem daljnje podrške većini naših učenika koji po završetku školovanja najčešće ostaju društveno isključeni. Većina njih iskazivala je potrebu za druženjem i pripadanjem, jer nisu ostvarivali adekvatne socijalne kontakte. Nadogradnju našeg dugogodišnjeg socijalno-pedagoškog rada ostvarujemo 2013. godine u suradnji sa sociologinjom Martom Berčić kroz osnivanje Udruge Društvo za istraživanje i potporu (DIP) (<https://dip.hr>). DIP značajno sudjeluje u unaprjeđenju civilnog društva i života različitih marginaliziranih skupina građana, a posebno djece i mladih. Cilj osnivanja udruge je da se udruživanjem stručnjaka i podupiratelja osigura sustavni rad na unaprjeđenju života građana, prvenstveno na području Primorsko-goranske županije (2). Važnost i kvalitetu mentorskog programa prepoznali su i financijski omogućili Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Primorsko-goranska županija, Grad Rijeka i drugi u periodu od 2015. do 2018.

godine. Ovim radom želimo prikazati mentorski program Laboratorij životnih vještina „Prijatelji“, kojim se omogućava razvoj zdravih i poticajnih društvenih odnosa između odrasle osobe, mentora/volontera i mentorirane osobe/korisnika, mlade osobe s teškoćama kojoj treba socijalna podrška. Naš cilj je da im otvorimo put k prihvaćenosti u društvu, da provode slobodno vrijeme onako kako ga provode djeca i mladi koji nemaju teškoće, da osiguramo društvenu podršku kako bismo spriječili razvoj daljnjih nepoželjnih ponašanja, da omekšamo granice na koje nailaze u želji i potrebi koju svi imamo – da budemo prihvaćeni i voljeni u zajednici u kojoj živimo.

MENTORSKI PROGRAM LABORATORIJ ŽIVOTNIH VJEŠTINA „PRIJATELJI“

Mentorski program Laboratorij životnih vještina „Prijatelji“ posebno je namijenjen i oblikovan za mlade s teškoćama. Prema tipu odnosa radi se o programu „jedan na jedan“, prema trajanju je srednjoročan ili dugoročan, odvija se u zajednici i na indiciranoj populaciji. Važno je naglasiti da se radi o vršnjačkom mentorstvu koje potiče lakši razvoj kvalitetnog mentorskog odnosa.

Evaluacija mentorskog programa podrazumijeva ispunjavanje anketnih listića od strane korisnika, njihovih roditelja, mentora i stručnog tima. Naglasili bismo potrebu korisnika i njihovih obitelji za povećanjem učestalosti aktivnosti, odnosno za njihovim svakodnevnim provođenjem u trajanju do četiri sata uz podršku i vođenje radnog asistenta.

Ishodi programa

Temelj programa je zajednički rad stručnjaka i mentora s korisnicima i njihovim obiteljima. Kroz provođenje programa želimo realizirati sljedeće ishode:

- izgrađivanje i održavanje trajnijeg odnosa volontera i mlade osobe kroz prijateljstvo, povjerenje i skrb;
- provođenje kvalitetnog slobodnog vremena u zajedničkom druženju;
- razvijanje socijalnih vještina, novih interesa i navika, širenje kruga poznatih osoba, unaprjeđenje slike o sebi i osamostaljivanje.

Realizacijom navedenih ishoda odnos mlade osobe s teškoćama i mentora/volontera postaje zaštitni činitelj, odnosno smanjuju se rizični čimbenici.

Mentori/volonteri

Mentori odnosno volonteri su osobe zainteresirane za rad s djecom i mladima, za koje stručni tim procijeni da će odgovorno ulagati svoje vrijeme i sposobnosti u razvoj i održavanje prijateljskog, podržavajućeg odnosa s korisnicima programa. Mentori sudjeluju u: druženju s mladom osobom s teškoćama, inicijalnom intervjuu u kojem se procjenjuju osobnost, motiviranost, interesi i vještine koje posjeduju volonteri, edukaciji mentora (edukacija u trajanju od 20 sati u kojoj volonteri dobivaju sva potrebna znanja i informacije kako bi se bolje i lakše snašli u ulozi mentora; definiraju se obveze i aktivnosti koje ih čekaju) te uparivanju mentora i

korisnika (uparivanje se odvija u domu korisnika u prisutstvu roditelja i stručnih voditeljica). Mentori su obvezni sudjelovati na redovitim supervizijskim sastancima i grupnim aktivnostima sa svojim prijateljima. Volonteri na programu su uglavnom studenti Učiteljskog i Filozofskog fakulteta kojima se sudjelovanje u našem mentorskom programu priznaje kao stručna praksa te na taj način dobivaju ECTS bodove.

Mentori su obvezni voditi dnevnik rada i predati završno izvješće o mentorskom odnosu na kraju akademske godine. Volonteri mentori koji rade s mladima s teškoćama moraju imati sklopljen volonterski ugovor s udrugom DIP (prema Zakonu o volonterstvu). Udruga DIP izdaje potvrde mentorima o sudjelovanju u ovom programu, a u volonterske knjižice se upisuju odrađeni volonterski sati te dobivaju potvrde o stečenim kompetencijama.

Korisnici

Korisnici projekta su mladi s teškoćama u dobi od 18 do 30 godina kojima je potrebna dodatna podrška prijateljski orijentirane odrasle osobe, kako bi razvili samopouzdanje i socijalne vještine, proširili interese, obogatili socijalnu mrežu i kvalitetnije provodili slobodno vrijeme. Radi se o mladim osobama koje su dijagnosticirane kao mladi s teškoćama u razvoju i koje su pohađale redovite škole u posebnim razrednim odjelima. Ubrzo nakon pokretanja programa počeli su nam se javljati i mladi koji su završili školovanje u Centru za odgoj i obrazovanje te mladi iz redovitih škola s mentalnim poremećajima s ciljem sudjelovanja u programu. Radi se o mladim osobama sa širokom lepezom teškoća: teškoće iz autističnog spektra, smanjene intelektualne mogućnosti, motoričke smetnje, poremećaji u ponašanju, mentalne bolesti, kronične bolesti te kombinirane teškoće. S obzirom na navedene dijagnoze govorimo o isključivo individualnom pristupu spram svakog korisnika te mentore detaljno upoznajemo sa svakim korisnikom ponaosob, kako bi se što bolje snašli i u razvoju mentorskog odnosa i u grupnim aktivnostima. Trenutno u programu sudjeluje oko 20 korisnika.

Aktivnosti

Pokazalo se da uključivanje mladih s teškoćama u volonterske aktivnosti drugih organizacija („činiti dobro za druge“) **daje izuzetno dobre rezultate**, naročito iz aspekta povećanja samopouzdanja i osobnog zadovoljstva i sreće naših korisnika (više od očekivanog), pa je volontiranje za druge odličan alat za napredak naših korisnika. Korisnike kao volontere uključili smo u volonterske akcije projekta „Homo si teć“ (bili su podrška trkačima i dijelili vodu i voće) i „Noć muzeja“ (pečatirali su karte posjetitelja u svrhu statistike posjećenosti muzeja taj dan). Kako korisnici percipiraju svoga mentora i mentorski program općenito možemo shvatiti po riječima jedne naše korisnice: „Prijatelj je osoba u koju se možeš pouzdati i kojoj možeš najviše vjerovati.“

U sklopu mentorskog programa osmišljene su sljedeće aktivnosti koje se provode jednom tjedno u trajanju od dva do tri sata s obzirom na interese i mogućnosti mentorskog para:

Odlazak u šetnju radi zajedničkog druženja

Djeca i mladi s teškoćama rijetko imaju priliku provoditi

vrijeme u druženju nakon škole, naročito mladi s teškoćama koji više nisu u sustavu obrazovanja. Potreba za druženjem i pripadanjem, za organiziranim slobodnim vremenom djece i mladih s teškoćama u toj je dobi izraženija, a nezadovoljavanje tih potreba rezultira povlačenjem, osamljenošću, tu-gom, (samo)agresijom, pa tako povećava rizik pojave nepri-hvatljivih ponašanja (3). Stoga je dogovor s korisnikom za druženje i šetnju gradom aktivnost koja omogućava prostor za ponašanje koje je toliko karakteristično za djecu i mlade - druženje i samostalno snalaženje u fizičkom i društvenom prostoru. Odlazak u šetnju omogućit će korisniku programa posjete različitim mjestima, poput razgledavanja dućana, posjeta knjižnici i muzejima, odlaska na mjesta na kojima se okupljaju djeca i mladi, u parkove, ali i kafiće i druga mjesta gdje se mladi druže.

Odlazak u kina, kazališta, muzeje i druge javne ustanove

Važno je da mentori s korisnicima posjećuju one kulturne manifestacije i aktivnosti koje posjećuju i druga djeca i mladi, a kojima se ostvaruju kulturne potrebe te se stvara mogućnost razvijanja interesa. Tako u skupinama ili u parovima posjećuju kino i kazališne predstave, organiziraju se radionice u muzejima, posjećuju se sportska događanja i drugo.

Likovno-kreativne radionice i druge radno okupacijske aktivnosti

Održavanjem likovno-kreativnih radionica u grupnom radu razvijaju se vještine izražavanja i stvaranja ukrasnih uporabnih predmeta. Grupne radionice nisu samo mjesto za kreativan i praktičan rad, one su mjesto za druženje i razvijanje socijalnih vještina, poput rada u grupi koji zahtijeva međusobnu podjelu poslova i suradnju (4). Sve nastale proizvode izlaže se na prigodnim sajmovima, bilo u organizaciji drugih ustanova i udruga (npr. Filozofski fakultet – Dan Filozofskog fakulteta ili Hrvatski zavod za zapošljavanje – Sajam poslova i dr.) ili na „Malim DIP-ovim sajmovima” koje organizira naša Udruga. Korisnici sudjeluju i u formiranju cijena nastalih proizvoda te su aktivni u svim etapama, pa tako i prilikom prodaje. Prodajom se ne ostvaruje samo zarada već korisnici dobivaju poruku da se njihov rad cijeni i vrednuje. Kroz praćenje stečenih kompetencija u grupnim aktivnostima i iz rezultata grupnih sastanaka podrške mentorima uvodimo niz radno okupacijskih aktivnosti koje se odvijaju na dvije razine:

- primarna razina – cilj je održavati stečene socijalne vještine kako bi se zadržala socijalna podrška i društvena uključenost korisnika;
- sekundarna razina – radi se na uvježbavanju jednostavnih poslova i radnih operacija kako bi se ispitala mogućnosti korisnika i uvježbalo samostalno izvršavanje ovih zadataka.

Tako mentorski parovi imaju na raspolaganju niz mogućnosti za razne dodatne aktivnosti, pa mogu sklapati plastične čepove (suradnja s poduzetnikom), piliti na maloj pili za hobi, obrađivati i bojati drvo, filcati vunu i sl.

Mokro filcanje vune tehnika je koju najviše koristimo u kreativnom radu u školi i udruzi, prvenstveno zato jer je riječ o

radu s vunom (prirodnim materijalom koji je inače odbačen u prirodi kao otpad). Nadalje, tehnika mokrog filcanja zahtijeva stiskanje ili gnječenje vune u toploj vodi i sapunu, pri čemu se ostvaruje taktilna stimulacija. Korisnicima je filcanje zabavno jer prilikom procesa nastaje puno pjene te ugodno zbog same mekoće vune i tople vode. Rad u vodi pruža nam posebno senzorno iskustvo (5). Filcanjem djelujemo i na mišiće te zglobove ruku i nogu jer osim rukama/dlanovima filcamo i nogama, tj. stopalima, i to na raznim gumenim i drvenim podlogama. Nogama postizemo jači učinak, pa je lakše nego rukama filcati veće površine, a pritom se znatno poboljšava ravnoteža. Produkt filcanja su ukrasno-uporabni predmeti (slike, zdjele i torbe), čijom prodajom možemo zaraditi novac te tu svakako vidimo prostor za razvoj zaštitnih radionica koje bi korisnicima pružile radno okupacijske aktivnosti i jedan vid zapošljavanja. Sam proces filcanja dragocjen je jer ga koristimo kao terapijsku tehniku kanaliziranja negativne energije. Uz vizualizaciju stresora i vođenu fantaziju ovako, stiskajući i gnječeci, možemo na prihvatljiv način izbaciti negativnu energiju, frustracije i potencijalnu agresivnost. Također možemo uvježbavati razne matematičke vještine koje kod nekih nisu usvojene ni u kasnijoj dobi, ponavljajući nizove brojeva, boja ili oblika, stihove pojedinih pjesama ili ranije naučeno gradivo. Filcanje provodimo uz opuštajuću glazbu i miris eteričnog ulja lavande, pa tako uz dodir koji je naše prvo i najosnovnije osjetilo (5) kroz aktivnost filcanja utječemo i na ostala osjetila, sluh te njuh. Za ovaj oblik rada idealne su svlačionice gimnastičkih dvorana u školi koje imaju povišena popločena korita i pristup toploj vodi. U takvom prostoru moguć je rad i na balansnim pločama, ljuljačkama i sl. Svemu značajno doprinosi izostanak predrasuda kod djelatnika i ravnatelja škole (5). Važno je da su naše kreativne iznimke od uobičajenog školskog rada prihvaćene i da se na njih ne gleda kao na nešto čudno što nije dobrodošlo. Primjećujemo da djeca nakon ovakvog rada lakše uspijevaju riješiti obrazovne sadržaje. Naposljetku, na ovaj način gradimo odnos kroz aktivnost u ugodnoj atmosferi koja je njima zabavna i opuštajuća te nam je to prostor u kojem radimo odmak od obrazovnog dijela koji učenici u velikoj mjeri s teškoćom realiziraju. Integracija osjeta potrebna je za čitanje, pisanje i dobro vladanje (6). Mišljenja smo da je ovaj oblik rada izuzetno koristan i inovativan te uskoro planiramo izložbu nastalih radova.

„Vesela škola kuhanja”

Aktivnost kojom se omogućuje uvježbavanje svakodnevnih aktivnosti u svrhu osamostaljivanja (poput kuhanja, pospremanja i slično). „Vesela škola kuhanja” je tečaj osnovnog kuhanja, spremanja jela i napitaka za vlastite potrebe i potrebe obitelji koju organiziramo u partnerstvu s Narodnim učilištem – ustanovom za obrazovanje odraslih u Rijeci. Tečaj traje 50 sati u praktikumu kuharstva, a radi se u malim skupinama (pet mentorskih parova). Ove male skupine u profesionalno vođenom tečaju spremanja jednostavnih jela koje šticećenici mogu sami spremiti stvaraju sjajno okruženje u kojem se izvrsno simulira samostalni život. Mentorski parovi zajedno uče cijeli proces; od nabave hrane, obrade namirnica, do procesa kuhanja ili pečenja jela, ali i posluživanja i spremanja upotrijebljenog posuđa. Voditeljica kuhanja (profesorica u Ugostiteljskoj školi) prati motorički napredak

svih uključenih te individualno podupire svakog korisnika. Korisnici imaju zadatak da, kada se vrate svojim obiteljima, i prakticiraju naučeno, odnosno, spremaju jela za obitelj i sebe. Neki od njih su sjajno savladali osnove kuhanja, pa redovito samostalno brinu o vlastitoj prehrani, što je izuzetan napredak.

Rekreativno-terapijsko plivanje na Bazenima Kantrida

Na Bazenima Kantrida se u organizaciji naše udruge održava dva puta tjedno slobodna aktivnost rekreativnog plivanja za učenike i mlade s teškoćama. Projekt „Idemo plivati“ vodi profesionalna plivačica i učiteljica razredne nastave, a u njega su uključeni korisnici koji pokazuju interes za vodene sportove.

Terapijsko jahanje i radno okupacijske aktivnosti u prirodi i sa životinjama

U suradnji s Udrugom osoba s invaliditetom Grada Opatije, čiji korisnici, mladi s teškoćama, ravnopravno sudjeluju u našim grupnim aktivnostima, poput „Vesele škole kuhanja“ i drugih grupnih aktivnosti te se postupno uključuju u temeljni mentorski program, mentorski parovi mogu odlaziti bilo grupno ili individualno na terapijsko jahanje i boravak u prirodi na Ranču „Anđeli“. Ove aktivnosti omogućavaju proširivanje mogućnosti stjecanja različitih kompetencija od socijalnih (proširivanja društvenih mreža), zdravstvenih (bavljenja fizičkim aktivnostima u prirodi), brige o životinjama, timarenja i slično. Koristi od jahanja uključuju poboljšanje ravnoteže, mišićnog tonusa, koordinacije, snage te pozitivni utjecaj na samopouzdanje i emocije (5).

DISKUSIJA

S obzirom na to da se broj korisnika neprestano povećava, pojavila se potreba i za većim brojem volontera. Nakon objave u volonterskom centru da tražimo volontere, počeli su se javljati i studenti drugih fakulteta, koji su isključivo intrinzično motivirani.

U 2017. godine prepoznati smo i primili nagradu Volonterskog centra udruge SMART za organizatora volontiranja u 2016., a dvije su mentorice dobitnice pohvala Volonterskog centra. Nagradu smo dobili zbog velikog broja volontera koji su sudjelovali u našem programu (oko 50 volontera mentora). Mentori su najvažnija karika u ovom projektu, jer bez mreže volontera nema mentorskog programa; oni su nezamjenjivi suradnici koji pokreću kotač ostvarivanja društvenog uključivanja mlade osobe s teškoćama, oni su pravi prijatelji našim korisnicima. Nakon trogodišnje provedbe mentorskog programa „Prijatelji“ ukinuta su financijska sredstva, program se nije nastavio te se nameće pitanje održivosti programa zbog nedostatka financiranja. Unatoč tome Udruga za istraživanje i potporu DIP nastavila je pomagati korisnicima programa kroz Dnevni centar Prijatelji: poludnevni boravak i Dnevni centar Prijatelji: socijalna usluga psihosocijalna podrška. (https://www.facebook.com/istrazivanjeipotpora/?locale=hr_HR).

Nakon trogodišnje provedbe mentorskog programa te provedene evaluacije, program je ocjenjen kao vrlo učinkovit te su ostvareni svi zadani ishodi. Korisnici ističu svoje za-

dovoljstvo zbog druženja sa svojim prijateljem/mentorom, prisutan je osjećaj pripadnosti i svrhovitosti. Roditelji korisnika ističu bolje funkcioniranje korisnika i same obitelji. Mentori verbaliziraju kako je dobar osjećaj pomagati drugima i ujedno stjecati dragocjeno profesionalno iskustvo koje će im pomoći u vremenu inkluzije.

Kroz više od 100 godina provedbe organiziranih programa mentorstva pokazalo se da je kod djece i mladih s manje mogućnosti, bez obzira o kojoj se prepri radi, je li faktor rizika ekonomske, socijalne, zdravstvene ili neke druge prirode, ovaj način djelovanja i ovakva vrsta potpore izuzetno efikasna, jer se društveni učinci mogu pratiti za svaku osobu pojedinačno.

LITERATURA

1. Jeđud I, Ustić D. Mentoriranje i mentorski programi. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 2009.
2. Berčić M, Fistončić B, Štimac P. Mali DIP-ov priručnik za mentore. Rijeka: Društvo za istraživanje i potporu, 2017.
3. Koller-Trbović N, Žižak A, Jeđud I. Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju, Kriminologija & socijalna integracija. Časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju. 2009;17(2):87-103.
4. Martinko J. Radionica - metoda interaktivnog učenja i poučavanja odraslih. Andragoški glasnik. 2012;16(2):165-174.
5. Biel L, Peske N. Senzorna integracija iz dana u dan. Buševac: Ostvarenje, 2007.
6. Ayers AJ. Dijete i senzorna integracija. Zagreb: Naklada slap, 2009.